

ترجمه انگلیسی این مقاله با عنوان:

*Analysis of Architectural Components Affecting the Quality of Space
in Human-Centered Urban Areas (Case Study: Isfahan Naqsh-e Jahan Complex)*

در همین شماره به چاپ رسیده است.

تحلیل مؤلفه‌های معماری مؤثر بر کیفیت فضا

در ارسن‌های شهری انسان محور*

(مطالعه موردی: ارسن نقش جهان)

سیدمحمد رضا موسوی^۱، محمد بهزادپور^{۲*}، میترا کلانتری^۳، مهدی خاک زند^۴

۱. گروه معماری، واحد تفرش، دانشگاه آزاد اسلامی، تفرش، ایران.

۲. گروه معماری، واحد هشتگرد، دانشگاه آزاد اسلامی، هشتگرد، ایران.

۳. گروه معماری، واحد تفرش، دانشگاه آزاد اسلامی، تفرش، ایران.

۴. گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

کیفیت محیطی

مقاله پژوهشی

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف تحلیل مؤلفه‌های معماری مؤثر بر کیفیت فضا در ارسن‌های شهری انسان‌محور، به مطالعه موردی ارسن تاریخی نقش جهان اصفهان می‌پردازد. این ارسن، به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های طراحی شهری در معماری ایرانی-اسلامی، واجد ساختاری منسجم، سازمان‌یافته و سرشار از معناست که در ابعاد فرم، مقیاس، تناسبات فضایی و عملکرد چندگانه، الگوی کم‌نظیری از کیفیت فضایی را ارائه می‌دهد. در این پژوهش، مؤلفه‌های کالبدی-معماری از جمله تناسبات فضایی، خوانایی مسیرها، جداسازی پیوسته، کیفیت مصالح، نورپردازی، ساختار فضایی، و حضور عناصر طبیعی از منظر تجربه کاربران شهری مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها از طریق پرسش‌نامه و مصاحبه با ۳۰۰ نفر از شهروندان و بازدیدکنندگان میدان جمع‌آوری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از دید کاربران، هم‌نشینی هماهنگ فرم‌ها، انسجام فضایی، دسترسی‌پذیری مناسب، مقیاس انسانی، و حضور فضای سبز از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی هستند که به ارتقای کیفیت فضایی میدان انجامیده‌اند. در عین حال، برخی چالش‌های محیطی معاصر نظیر افزایش فشار گردشگری، آلودگی‌های صوتی و بصری ناشی از فعالیت‌های غیرمتناسب، و کمبود فضاهای پشتیبان برای تفرج مدرن، می‌توانند بر تجربه فضایی تأثیرگذار باشند. پژوهش بر این نکته تأکید دارد که بازخوانی الگوهای معماری ارسن‌های تاریخی چون نقش جهان و تقویت کارکرد انسان‌محور آن‌ها در بستر زندگی شهری معاصر، نقشی کلیدی در ارتقای کیفیت فضاهای شهری ایفا خواهد کرد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۵/۱۲

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۵/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۵/۲۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۳/۲۹

واژگان کلیدی:

کیفیت فضا،
مطالعات شهری،
انسان محور،
میدان نقش جهان،
اصفهان.

* این مقاله برگرفته از متن رساله دکتری معماری نویسنده اول با عنوان "تبیین شاخص‌های مؤثر بر ادراک محیط به منظور افزایش کیفیت فضا (نمونه مورد مطالعه: ارسن میدان نقش جهان اصفهان)" است که به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسندگان سوم و چهارم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفرش تدوین شده است.

**

نویسنده مسئول: +9809126811691, mohammad.behzadpour@iau.ac.ir

مقدمه

شهرها و کلان شهرها در مواجهه با چالش های ناشی از جهانی شدن و تغییرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی قرار دارند. یکی از پیامدهای این فرایند، افزایش رقابت بین شهرها برای بهبود کیفیت محیط زندگی از طریق معماری است. (Abbasi, Shahcheraghi, & Habib, 2024, p. 4) در کشورهای در حال توسعه مانند ایران نیز نرخ شهرنشینی به سرعت در حال افزایش است، بنابراین ارزیابی کیفیت محیطی به درک طیف کیفی عناصر مختلف مناسب برای زیست انسان با توسعه اقتصادی و اجتماعی مناسب شهری کمک می کند. (Khan-Mohammadi, 2023, p. 4) هالبواکس در کتاب ریخت شناسی اجتماعی نشان داده است که در فیزیولوژی اجتماعی لازم است محل خاصی را به وقایع جمعیتی اختصاص دهیم. (Halbwachs, 1950) معماری شهری بر ویژگی ها و خصوصیات عناصر و هویت های اصلی فضایی در حوزه شهری تمرکز و بر ارتقای کیفی در نظام بهره‌وری از فضا در حوزه های عملکردی مختلف در جهت رضایتمندی استفاده کنندگان از فضاهای طراحی شده تأکید دارد. (Alizadeh Hassanabadi et al, 2024) میدان نقش جهان اصفهان، به عنوان یکی از مهم ترین و تاریخی ترین فضاهای عمومی ایران، در طول تاریخ به عنوان یک نمونه برجسته از معماری و طراحی شهری شناخته می شود. این میدان با ویژگی های منحصر به فرد خود، به ویژه در زمینه طراحی کالبدی و فضاسازی شهری، نقشی اساسی در تعاملات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهروندان ایفا کرده است. با این حال، اهمیت این فضا به طور کامل در صورتی محقق می شود که کیفیت آن از منظر شهروندان و کاربران آن مورد توجه قرار گیرد.

یکی از عوامل کلیدی در تعیین کیفیت فضاهای شهری، مولفه های عینی-کالبدی معماری است. این مولفه ها شامل ویژگی های طراحی و ساخت فضا، نظیر توزیع فضاها، نحوه دسترسی، نورپردازی، ترکیب مصالح، جزئیات زیبایی شناسی و عواملی چون ایمنی و راحتی هستند که تأثیر مستقیمی بر تجربه کاربران از فضا دارند. مطالعات مختلف نشان داده اند

که ویژگی های کالبدی معماری می توانند به طور معناداری بر رضایتمندی، تعاملات اجتماعی و حس تعلق به مکان تأثیر بگذارند.

در این راستا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل مولفه های عینی-کالبدی معماری موثر بر کیفیت فضا در مطالعات شهری از دیدگاه شهروندان، به ویژه در میدان نقش جهان اصفهان، به طور خاص بر تأثیر ویژگی های فیزیکی و فضاسازی این میدان بر تجربه شهروندان تمرکز دارد. این تحقیق می کوشد تا از طریق تحلیل دیدگاه های شهروندان و کاربران میدان، به شناسایی عوامل موثر بر کیفیت فضا پرداخته و پیشنهادات مناسبی برای بهبود طراحی و کارکرد فضاهای عمومی ارائه دهد.

با توجه به اهمیت میدان نقش جهان به عنوان یک فضای شهری کلیدی در اصفهان، توجه به کیفیت فضا از منظر شهروندان و تحلیل مولفه های کالبدی که به این کیفیت می افزایند، می تواند به ارتقاء کارایی این فضا در پاسخگویی به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کمک کند. به طور خاص، این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که کدام مولفه های کالبدی معماری در این میدان به طور برجسته بر کیفیت فضا و رضایتمندی شهروندان تأثیرگذارند و چگونه می توان از این مولفه ها برای بهبود فضاهای شهری استفاده کرد. به این ترتیب، این تحقیق می تواند زمینه ای برای بازنگری در طراحی فضاهای شهری تاریخی و عمومی ایجاد کند و با تأکید بر مشارکت شهروندان، به ارتقاء کیفیت زندگی شهری کمک کند.

پرسش های پژوهش

- ۱- مولفه های عینی-کالبدی معماری مؤثر بر کیفیت فضا در میدان نقش جهان اصفهان کدام اند؟
- ۲- کیفیت کالبدی فضای میدان نقش جهان چه تأثیری بر سطح رضایتمندی کاربران و تجربه فضایی آن ها دارد؟
- ۳- چه ارتباطی میان طراحی کالبدی فضا و قابلیت تبدیل آن به یک پلازای شهری کارآمد وجود دارد؟

اهداف پژوهش

- شناسایی و تحلیل مولفه های عینی-کالبدی معماری مؤثر بر کیفیت فضا در میدان نقش جهان اصفهان.
- بررسی رابطه میان کیفیت کالبدی فضای شهری و میزان

رضایت‌مندی شهروندان و بازدیدکنندگان .

○ بهره‌گیری از یافته‌های مطالعه موردی برای ارائه راهکارهایی در راستای ایجاد پلازاهای شهری کارآمد در سایر عرصه‌های شهری.

پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق در هر پژوهش علمی به‌عنوان یکی از بخش‌های اساسی و بنیادی شناخته می‌شود که به منظور ارائه چارچوب نظری و تجربی برای موضوع مورد بررسی تدوین می‌شود. در پژوهش حاضر که به تحلیل مولفه‌های عینی-کالبدی معماری موثر بر کیفیت فضا در مطالعات

شهری از دیدگاه شهروندان در میدان نقش جهان اصفهان پرداخته است، مرور پیشینه تحقیق به‌طور خاص به شناسایی و بررسی مطالعات گذشته در زمینه تأثیر ویژگی‌های کالبدی معماری بر کیفیت فضاهای شهری می‌پردازد. پژوهش‌های مختلفی در زمینه تأثیر مولفه‌های کالبدی بر کیفیت فضا در فضاهای شهری انجام شده است که به بررسی ویژگی‌های مختلف طراحی شهری و تأثیر آن‌ها بر تجربه فضایی کاربران می‌پردازند. در این بخش، به مرور مهم‌ترین مطالعات و مقالات مرتبط با موضوع پژوهش در دو جدول پیشینه داخلی و خارجی پرداخته می‌شود. (جدول‌های شماره ۱ و ۲)

جدول شماره ۱) پیشینه پژوهش در مقالات فارسی

ردیف	نام پژوهشگر	موضوع مقاله	نتیجه
۱	نیکوکار، ر. (۲۰۲۱)	تأثیر طراحی معماری و کالبدی بر کیفیت فضاهای عمومی شهری	طراحی معماری و کالبدی باعث بهبود تجربه فضایی و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی می‌شود
۲	علی‌اصغری، م. و صفری، ف. (۲۰۲۲)	ارزیابی تأثیر فضاهای سبز بر کیفیت زیستی محیط‌های شهری	فضاهای سبز بر کیفیت محیطی، رفاه اجتماعی و روان‌شناختی ساکنان تأثیر مثبت دارند
۳	احمدی، ز. و کریمی، ش. (۲۰۲۰)	نورپردازی و تأثیر آن بر کیفیت فضاهای شهری در شب	نورپردازی مناسب بر امنیت، راحتی و جذابیت فضاهای شهری تأثیر مثبت دارد
۴	موسوی، ح. و رضای، س. (۲۰۲۳)	بررسی تأثیر آلودگی صوتی بر کیفیت تجربه فضاهای عمومی شهری	آلودگی صوتی باعث کاهش رضایت‌مندی کاربران و ایجاد احساس ناخوشایند در فضاهای شهری می‌شود
۵	طاهری، ع. و همتی، ن. (۲۰۲۱)	تأثیر طراحی کالبدی میدان‌های تاریخی بر هویت شهری و تعاملات اجتماعی	طراحی کالبدی میدان‌های تاریخی موجب ارتقای تعاملات اجتماعی و بهبود تجربه شهروندان می‌شود
۶	جعفری، م. و رجب‌پور، ع. (۲۰۲۲)	تحلیل حرکت‌پذیری و دسترسی در فضاهای عمومی شهری	حرکت‌پذیری و دسترسی مناسب موجب افزایش رضایت‌مندی و تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری می‌شود
۷	عبداللهی، م. و یوسفی، ر. (۲۰۲۳)	تأثیر طراحی منظر شهری بر کیفیت تجربه فضایی در فضاهای عمومی	طراحی منظر شهری با ایجاد هارمونی در فضاها، کیفیت تجربه فضایی شهروندان را بهبود می‌بخشد
۸	غلامی، ا. و اسدی، م. (۲۰۲۲)	ارزیابی فضاهای شهری و تأثیر آن بر سلامت روانی ساکنان	فضاهای شهری با طراحی مناسب و فضای سبز باعث کاهش استرس و افزایش رفاه روانی ساکنان می‌شوند
۹	صالحی، ح. و عباسی، ش. (۲۰۲۱)	تأثیر سیاست‌های دسترسی بر استفاده از فضاهای عمومی شهری	سیاست‌های مربوط به دسترسی و حمل‌ونقل عمومی موجب افزایش استفاده از فضاهای عمومی و ارتقای کیفیت فضا می‌شود.
۱۰	حسینی، س. و احمدی، ف. (۲۰۲۰)	طراحی فضاهای عمومی و تأثیر آن بر هویت فرهنگی و اجتماعی شهروندان	طراحی فضاهای عمومی با توجه به هویت فرهنگی موجب تقویت احساس تعلق به مکان و افزایش تعاملات اجتماعی می‌شود.
۱۱	کریمی، ش. و نوروزی، ا. (۲۰۲۳)	تحلیل تأثیر آلودگی‌های بصری و فضاهای عمومی شهری بر رضایت‌مندی شهروندان	آلودگی‌های بصری موجب کاهش رضایت‌مندی شهروندان از فضاهای شهری و کاهش استفاده از این فضاها می‌شود.

جدول شماره ۲) پیشینه پژوهش در مقالات غیر فارسی

ردیف	نام پژوهشگر	موضوع مقاله	نتیجه
۱	Kyttä, M. (2020)	نقش طراحی شهری در تقویت تعاملات اجتماعی و بهبود رفاه روانی ساکنان ایفا می‌کند.	طراحی شهری نقش مهمی در ارتقای تعاملات اجتماعی و بهبود رفاه روانی ساکنان ایفا می‌کند.
۲	Mehta, V. (2015)	ارزیابی فضاهای عمومی و تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری	طراحی فضاهای عمومی مناسب موجب ارتقای تعاملات اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی شهری می‌شود. فضای عمومی با دسترسی راحت‌تر، موجب ارتباطات بیشتر می‌شود
۳	van der Kooij, H., & Sander, I. (2021)	تأثیر چیدمان فضایی بر تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری	چیدمان فضایی مناسب می‌تواند تعاملات اجتماعی را تقویت کند و باعث افزایش احساس تعلق و رضایت از فضاهای عمومی شهری شود
۴	de Lange, R., & de Roo, G. (2022)	فضاهای شهری و هویت اجتماعی: تأثیر طراحی فضاهای عمومی بر انسجام اجتماعی	طراحی فضاهای عمومی می‌تواند به تقویت هویت اجتماعی و انسجام اجتماعی در جوامع شهری کمک کند
۵	Talen, E. (2018)	اصول جدید شهری و تأثیر آن‌ها بر طراحی شهری و زندگی اجتماعی	اصول طراحی جدید شهری و بازسازی محیط‌های شهری تأثیر زیادی بر ارتقای تعاملات اجتماعی و رضایت‌مندی ساکنان دارند
۶	Gifford, R. (2020)	روانشناسی محیطی و طراحی شهری: تأثیر آن بر رفاه افراد	طراحی شهری بر اساس اصول روانشناسی محیطی می‌تواند تأثیرات مثبتی بر رفاه و کیفیت زندگی افراد در فضاهای شهری داشته باشد
۷	Moudon, A. V., & Lee, C. (2020)	زندگی فعال و طراحی شهری: نقش فضاهای عمومی در ارتقای سلامت	طراحی فضاهای عمومی برای ارتقای سلامت جسمی و روانی افراد به‌ویژه از لحاظ افزایش تحرک و فعالیت‌های اجتماعی نقش دارد
۸	Kyttä, M. (2020)	نقش طراحی شهری در تقویت تعاملات اجتماعی و بهبود رفاه روانی	طراحی شهری نقش مهمی در ارتقای تعاملات اجتماعی و بهبود رفاه روانی ساکنان ایفا می‌کند. طراحی فضاهای عمومی با ویژگی‌های خاص به بهبود کیفیت فضاهای شهری کمک می‌کند
۹	Mehta, V. (2015)	ارزیابی فضاهای عمومی و تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری	طراحی فضاهای عمومی مناسب موجب ارتقای تعاملات اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی شهری می‌شود. فضای عمومی با دسترسی راحت‌تر، موجب ارتباطات بیشتر می‌شود
۱۰	van der Kooij, H., & Sander, I. (2021)	تأثیر چیدمان فضایی بر تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری	چیدمان فضایی مناسب می‌تواند تعاملات اجتماعی را تقویت کند و باعث افزایش احساس تعلق و رضایت از فضاهای عمومی شهری شود

مواد و روش‌ها

روش پژوهش در این مطالعه به‌صورت آمیخته است که از ترکیب دو رویکرد کیفی و کمی برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود. در بخش کیفی، از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته به‌منظور درک عمیق‌تر تجربیات و دیدگاه‌های شهروندان در خصوص تأثیر مولفه‌های کالبدی معماری بر کیفیت فضا استفاده خواهد شد. این مصاحبه‌ها به جمع‌آوری اطلاعات کیفی از تجربیات و نظرات شهروندان در ارتباط با ویژگی‌های مختلف میدان نقش جهان می‌پردازند. در بخش کمی، داده‌ها از طریق پرسشنامه جمع‌آوری خواهند

شد. پرسشنامه شامل سوالات بسته و باز است که به ارزیابی مولفه‌های کالبدی معماری (مانند طراحی فضایی، رنگ، نورپردازی، دسترسی، زیبایی‌شناسی و ایمنی) و تأثیر آن‌ها بر کیفیت فضا (شامل رضایت‌مندی، ایمنی و تعاملات اجتماعی) می‌پردازد. پس از جمع‌آوری داده‌های کمی، این داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل خواهند شد. برای تحلیل روابط بین متغیرها از آزمون‌های آماری مانند آزمون همبستگی و رگرسیون استفاده می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل شهروندان استفاده‌کننده اطراف میدان نقش جهان اصفهان خواهد بود و از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای انتخاب نمونه‌ها استفاده خواهد شد. (شکل شماره ۱)

• کیفیت فضا در مطالعات شهری

کیفیت فضا یکی از مفاهیم بنیادی در مطالعات شهری است که می‌تواند شامل جنبه‌های مختلفی از جمله طراحی شهری، تأثیرات محیطی، تعاملات اجتماعی و روانی مردم، و عملکرد فضاها باشد. طبق مطالعات مختلف، کیفیت فضا نه تنها به جنبه‌های زیبایی‌شناسی و عملکردی بلکه به حس تعلق و راحتی کاربران نیز مرتبط است (Lynch, 1960; Gehl, 2010).

• مولفه‌های عینی-کالبدی معماری

مولفه‌های عینی-کالبدی معماری به عناصر فیزیکی و کالبدی اطلاق می‌شود که در طراحی و ساخت فضاها شهری مؤثرند. این مولفه‌ها می‌توانند شامل شکل، مقیاس، تناسبات، مصالح، نور، رنگ و دیگر ویژگی‌های معماری باشند که به طور مستقیم بر تجربه کاربران از فضا تأثیر می‌گذارند (Alexander, 1977; Hillier & Hanson, 1984).

○ شکل و مقیاس فضا: مطالعات نشان می‌دهند که فرم و مقیاس فضاها عمومی می‌تواند تأثیر زیادی بر احساس امنیت، راحتی، و جذابیت فضا داشته باشد. فضاها با مقیاس انسانی و متناسب با نیازهای کاربری می‌توانند حس تعلق و راحتی بیشتری را برای مردم ایجاد کنند (Gehl, 2010).

○ تناسبات و روابط فضایی: تناسبات معماری، به ویژه در فضاها شهری و میادین عمومی، می‌تواند بر تأثیرات

مرور ادبیات پژوهش

مازلو فضاها شهری را بستر زندگی و فعالیت شهروندان، که باید محیطی امن سالم و پایدار و جذاب برای همه افراد با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آنها گروه‌های سنی، اجتماعی و جنسی فراهم، و پاسخی مناسب به تمام اقشار اجتماعی جامعه بدهد. کوین لینچ محورهای اصلی کیفیت مناسب یک شهر را شامل سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی و نظارت و اختیار در نظر می‌گیرد. و دوفوق معیار کارایی و عدالت به آن اضافه می‌کند (Maslow, 1943).

• مفهوم فضا

مفهوم فضا یکی از مفاهیم بنیادی در معماری است درباره این مفهوم معماران و اندیشمندان جهان معماری از دیرباز برداشت‌های گوناگونی ارائه کرده‌اند برای نشان دادن اهمیت فضا در معماری شاید همین بس باشد که یادآور شویم یکی از تعاریف مورد پذیرش بیشتر اندیشمندان درباره معماری "ساماندهی فضا" است. در فرهنگ آکسفورد بیش از نوزده معنی برای واژه فضا ذکر شده است از جمله :

(گستره ای پیوسته که در آن اشیا وجود دارد حرکت می‌کنند)، (مقداری از یک منطقه که چیز خاصی آن را اشغال می‌کند یا برای فعالیت خاصی در اختیار گرفته شده است) و (فاصله میان نقاط و اشیا). (Portevi, 2008, p. 83)

دیدگاه شهروندان و تجربه فضایی

تحلیل دیدگاه شهروندان در مورد کیفیت فضا، به ویژه در فضاهای عمومی مانند میدان‌ها، می‌تواند درک عمیق‌تری از ارتباط مردم با محیط شهری فراهم کند. مطالعه‌ی فضا از دیدگاه کاربران و بررسی نیازها و ترجیحات آنها می‌تواند به طراحی بهتر فضاهای شهری منجر شود (Carmona, 2010). این پژوهش‌ها معمولاً از طریق مصاحبه‌ها، نظرسنجی‌ها و مشاهدات مستقیم انجام می‌شوند.

یکی از مباحث کلیدی در مطالعات کیفیت فضا، تحلیل تعامل انسان با فضا است. مطالعات نشان داده‌اند که طراحی فضاهای شهری باید به گونه‌ای باشد که امکان تعاملات اجتماعی و تجربه مثبت از محیط را برای مردم فراهم کند. این تعاملات می‌توانند از طریق فعالیت‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی که در فضاهای عمومی رخ می‌دهند، تقویت شوند (Whyte, 1980).

• عناصر کالبدی-فضایی معماری

به کارگیری اصول و قواعدی که طراحی را قاعده‌مند و غیرتصادفی جلوه می‌دهند همواره مورد نظر معماران بوده است. اصول نظام دهنده تدابیر بصری محسوب می‌شوند که هم از نظر فلسفی و هم از نظر احساسی، مشارکت

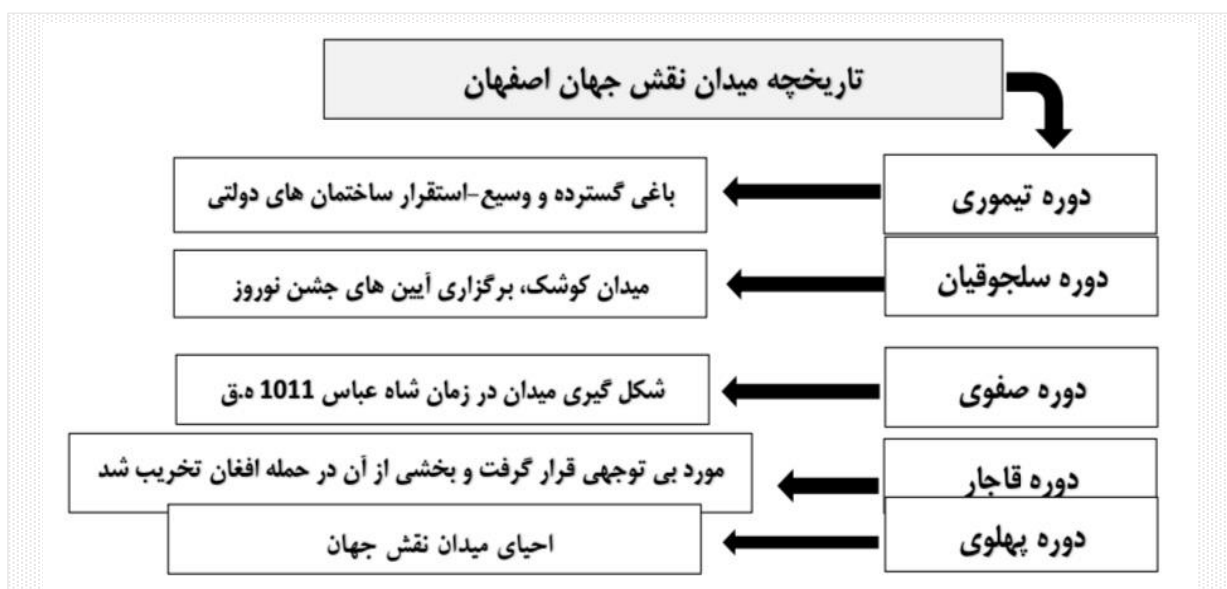
روانی و اجتماعی مردم از فضا تأثیر بگذارد. فضاهایی که در آن‌ها روابط فضایی منطقی و هماهنگ وجود داشته باشد، برای کاربران جذاب‌تر و راحت‌تر خواهند بود (Krier, 1991).

○ مصالح و مواد ساختمانی: انتخاب مصالح و مواد ساختمانی در طراحی فضاهای شهری می‌تواند تأثیر زیادی بر کیفیت بصری، حسی و عملکردی فضاها داشته باشد. مواد طبیعی مانند سنگ و چوب می‌توانند حس گرم و پذیرا بودن را تقویت کنند، در حالی که مصالح مدرن می‌توانند حس بی‌روحي و فاصله ایجاد کنند (Salingaros, 2004).

معرفی میدان نقش جهان اصفهان

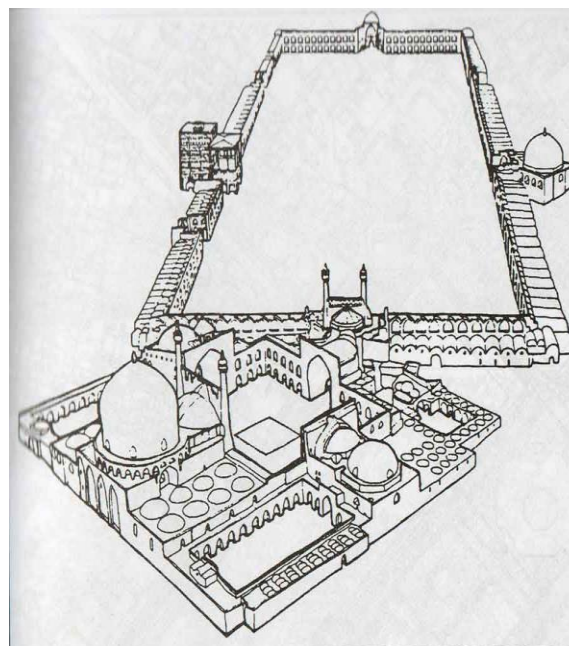
میدان نقش جهان یکی از مهم‌ترین و شناخته‌شده‌ترین فضاهای شهری در ایران است که به عنوان یک نمونه برجسته از طراحی شهری و معماری ایرانی شناخته می‌شود. این میدان، با ویژگی‌های خاص خود از جمله هماهنگی بین ساختمان‌ها، تناسب فضا، و کیفیت بصری، یکی از مهم‌ترین نمادهای معماری ایرانی است (Fraser, 2005). بررسی نقش میدان در ارتقاء کیفیت فضا از دیدگاه شهروندان می‌تواند شامل تحلیل احساسات تعلق به فضا، میزان استفاده از میدان توسط مردم، و تأثیر آن بر زندگی اجتماعی و فرهنگی باشد.

(شکل شماره ۲)

(شکل شماره ۲) تاریخچه میدان نقش جهان اصفهان.

فرم ها و فضاهای متنوع یک بنا را در یک محل نظام یافته و واحد میسر میسازد. (غلامی و همکاران، ۱۴۰۲) مولفه هایی از قبیل محور، هندسه، سلسله مراتب، ریتم و تکرار، تقارن، تناسب، خوانایی به عنوان شاخص هایی سازماندهی فرم ها و فضاهای معماری هستند. (شکل شماره ۳)

شکل شماره ۳) نحوه قرارگیری بناها در میدان نقش جهان.

• شاخص های عینی-کالبدی موثر بر کیفیت فضا از شهروندان

شاخص های عینی-کالبدی موثر بر کیفیت فضا، به ویژگی های ملموس و قابل مشاهده ای اطلاق می شوند که بر تجربه کاربران از فضاهای شهری و عمومی تأثیر می گذارند. این شاخص ها شامل عواملی همچون طراحی معماری، تناسب فضاها، کیفیت مصالح، نورپردازی، فضای سبز، دسترسی، آلودگی صوتی و بصری، رنگ ها و تقارن می شوند. در واقع، این شاخص ها نمایانگر ویژگی های فیزیکی و کالبدی فضا هستند که به طور مستقیم بر کیفیت زیستی، روانی و اجتماعی فضاها تأثیر دارند و به نوعی می توانند بر رضایت احساس تعلق ساکنان و استفاده کنندگان از آن فضاها اثر بگذارند. مؤلفه های مختلفی از جمله نورپردازی مناسب، فضای سبز، استفاده از مصالح با کیفیت و طراحی های زیبا می توانند به طور چشم گیری بر افزایش کیفیت زندگی شهری

تأثیر بگذارند. از طرف دیگر، عواملی مانند آلودگی صوتی و بصری و دسترسی های محدود می توانند تجربه منفی شهروندان از فضاهای عمومی را به همراه داشته باشند. بنابراین، شناسایی و ارزیابی این شاخص ها از دیدگاه شهروندان می تواند به طراحان و برنامه ریزان شهری کمک کند تا فضاهای عمومی بهتری طراحی کرده و به بهبود کیفیت زندگی شهری کمک کنند. بر اساس فرضیات و مرور ادبیات پژوهش مولفه هایی که بر شاخص های عینی-کالبدی موثر بوده و جاذب کاربران در ارسن میدان نقش جهان بوده اند در جدول شماره ۳ ارائه می گردد.

• میدان نقش جهان از دیدگاه مورخان

جهانگرد فرانسوی معروف به دیو لافوا که در سال ۱۲۹۸ هجری قمری بازدیدی از این میدان داشته است در مورد آن چنین می گوید: من نیازی به حل مسأله مهمی ندارم که مثل فیثاغورث یونانی در جهت آن تلاش کنم، بر عکس برای من کاملاً محرز است و با اطمینان کامل می توانم عنوان کنم که هیچگونه بنایی در دنیای متمدن و شهر نشین امروزی وجود ندارد که از هر جهت چه تقارن عمارت و چه زیبایی قابل قیاس با این میدان باشد. این تنها تفکرات شخصی و عقیده من نیست چرا که دیگر اروپاییان که متخصص مهندسی و معماری هستند این دیدگاه را دارند.

همچنین جهانگرد ایتالیایی به نام پیترو دلواله این نظر و عقیده را دارد که: گرداگرد این میدان فاخر را ابنیه هایی برابر و هماهنگ و زیبا احاطه کرده است که در هیچ نقطه ای اتصال آن قطع نشده است، همه دکان ها هم تراز با خیابان ها و همه در ها بزرگ هستند و بالای آن ها پنجره ها و ایوان هایی با زیباترین و متنوع ترین تزئینات چشم اندازی خیره کننده ایجاد کرده است.

یک ایران شناس آلمانی به نام پرو فسور هینتس، در مورد میدان نقش جهان اینچنین نوشته: میدان دقیقاً در مرکز شهر واقع است. زمانی این بنا صورت گرفته که شبیه به آنرا از نظر بزرگی و سبک معماری و اصول شهر سازی در دنیا نداریم. جهانگردی فرانسوی به نام شاردان که معروف و نکته سنج هست میدان نقش جهان را یک مرکز خرید و فروش بزرگ

معرفی می کند. (Hamshahri, 1996, p. 5)

جدول شماره ۳) معیارها و شاخص های عینی-کالبدی موثر بر حضور شهروندان در ارسن نقش جهان

کالبدی		
تاکید بر حس دعوت کنندگی به وسیله عناصر کالبدی	تنوع استفاده از عناصر طراحی فرم ،بافت و رنگ متنوع	وجود نورپردازی در شب
توجه به ابعاد فیزیکی انسان	توازن در چیدمان فضایی و مبلمان	حضور آسمان بدون هیچ ساختمان بلندی
دسترس پذیری (مشخص بودن ورودی ها و مسیرها)	تناسبات و هندسه متناسب فیزیک و روان انسان	وجود عناصر تزئینی متنوع در دیوارها و بناها
حفظ تسلسل حرکتی	رنگ های آبی، نیلی و فیروزه ای و کاشی کاری	استفاده از مصالح سنتی و بومی شهر اصفهان
حس کشف و جستجو در فضا	تفکیک حوزه های عملکردی	تامین نیازهای روزانه شهروندان
امکان دسترسی پیاده آسان	وجود سنگ فرش و کف سازی مناسب	تقارن و تناسب در اجزا و کل ارسن
تنوع (وجود اشکال مختلف در مصالح و بازشوها	حوض آب وسیع و متناسب با میدان	عدم وجود اختلاف ارتفاع در کف مسیرها
برپایی نماز و مراسم مذهبی و خاطره انگیز	یکنواختی(وجود نماهایی با اجزا مشابه -میزان تشابه کف سازی ها)	ایمنی و امنیت
وجودبازار، مسجد، میدان (چندین کاربری متنوع)	طراحی فضای پیاده محور	
عینی		
پاکیزگی و بهداشت	فضای سبز و گیاهان	حس تعلق
وضوح (میزان نمایان بودن بدنه ها و تابلوها)	در دسترس بودن مبلمان مورد نیاز شهروندان	راحتی و خودمانی بودن
تناوب میان اجزا در ساختار فضایی میدان	عدم آلودگی صوتی	حس آرامش
هوای مطبوع در بناها	تنوع استفاده از عناصر طراحی فرم ،بافت و رنگ متنوع	رنگ جداره ها
انطباق پذیری و سازگاری (وجود فعالیت های سازگار باهم	ظرفیت پذیرش فضا	سهولت دسترسی و حرکت
خوانایی محیط	محصوریت فضا	وجود حس سرزندگی در فضاها و حیات
پیوستگی بدنه ها و عدم خاموشی در طول شبانه روز		

یافته ها

طبق دادهای آماری و تحلیل آنها به وسیله نرم افزار spss مشخصات پرسش شوندگان از قبیل جنسیت، سن و سطح تحصیلات به شرح ذیل می باشد. همچنین در پایان تحلیل عینی-کالبدی معماری موثر بر کیفیت فضا در مطالعات شهری از دیدگاه شهروندان جهت رسیدن به اهداف و سوالات پژوهش انجام شد که در ادامه بصورت مختصر شرح داده می شود.

طبق جدول شماره ۴ از نظر جنسیت ۵۲,۳ درصد از افراد زن و ۴۷,۷ درصد مرد می باشند، همچنین طبق جدول شماره ۵ سن افراد با بیشترین فراوانی ۴۰ درصد بین ۲۶-۳۵ سال و کمترین افراد ۵,۳ درصد از سن بالای ۵۵ سال را تشکیل می دهند. طبق جدول شماره ۶ از نظر وضعیت مدرک تحصیلی افراد با مدرک لیسانس با ۶۰ درصد بیشترین فراوانی و افراد با مدرک دکتری با ۱ درصد کمترین درصد فراوانی را دارا هستند.

• جدول همبستگی پیرسون

(Pearson Correlation)

نتایج تحلیل همبستگی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های معماری و کالبدی نقش بسیار مهمی در ارتقاء کیفیت فضای میدان نقش جهان ایفا می‌کنند. شاخص‌هایی مانند نورپردازی با ضریب همبستگی بالا ($r=0.72$) و سطح معناداری 0.001 ، قوی‌ترین تأثیر را بر رضایت کاربران داشته‌اند و نشان می‌دهند که طراحی روشنایی هدفمند و متناسب با بافت تاریخی میدان، عامل کلیدی در تجربه مثبت فضایی است. همچنین، دسترسی آسان به فضا با ضریب همبستگی 0.70 و تناسب فضایی با ضریب 0.65 ، رابطه معناداری با بهبود ادراک و خوانایی فضا دارند که اهمیت طراحی مقیاس‌پذیر و توجه به نیازهای حرکتی کاربران را برجسته می‌کند. فضای سبز نیز با ضریب 0.65 تأثیر مثبتی بر احساس آرامش و راحتی افراد داشته است. در مقابل، آلودگی‌های صوتی و بصری با میانگین پایین و تأثیر منفی، کیفیت تجربه فضایی را کاهش داده‌اند. به طور کلی، این یافته‌ها بر اهمیت تلفیق مولفه‌های معماری از جمله نورپردازی، دسترسی، تناسب فضایی و فضای سبز برای خلق فضایی انسانی‌محور و رضایت‌بخش در میداندین شهری تاریخی تأکید دارند. (جدول شماره ۷)

جدول شماره ۷) جدول همبستگی پیرسون

ردیف	متغیر	نتیجه	سطح معناداری (Sig. 2-tailed)	ضریب همبستگی با رضایت کلی (r)
۱	طراحی معماری	معنادار	0.001	0.62
۲	تناسب فضا	معنادار	0.01	0.65
۳	کیفیت مصالح	نسبتاً معنادار	0.03	0.48
۴	دسترسی	بسیار معنادار	0.005	0.70
۵	نورپردازی	بسیار معنادار	0.001	0.72
۶	فضای سبز	معنادار	0.02	0.65
۷	آلودگی صوتی و بصری (رابطه معکوس)	معنادار	0.01	-0.58
۸	رنگ جداره‌ها	نسبتاً معنادار	0.03	0.50
۹	تقارن	معنادار	0.04	0.51
۱۰	خوانایی	معنادار	0.02	0.60

جدول شماره ۴) توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس جنسیت

		جنسیت			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative P.
Valid	زن	۱۵۷	۳.۵۲	۳.۵۲	۳.۵۲
	مرد	۱۴۳	۷.۴۷	۴۷.۷	۴۷.۷
	Total	۳۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
Missing	System	۲	۰.۷		
Total		۳۰۰	۱۰۰		

جدول شماره ۵) توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس سن

		سن			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative P.
Valid	زیر ۲۰ سال	۴۹	۱۶.۴	۱۶.۴	۱۶.۴
	26-35	۱۲۰	۴۰	۴۰	۴۰
	36-45	۸۰	۲۶.۷	۲۶.۸	۲۶.۷
	46-55	۳۵	۱۱.۷	۱۱.۴	۱۱.۷
	بالای ۵۵	۱۶	۵.۳	۵.۳	۵.۳
	Total	۳۰۰	۹۹.۳	۱۰۰	۱۰۰
Missing	System	۲	۰.۷		
Total		۳۰۰	۱۰۰		

جدول شماره ۶) توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس تحصیلات

		تحصیلات			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative P.
Valid	زیر دیپلم	۷	۲.۳	۲.۳	۲.۳
	دیپلم	۹۰	۳۰	۳۰	۳۰
	کارشناس	۱۸۰	۶۰	۶۰	۶۰
	کارشناس ارشد	۲۰	۶.۷	۶.۷	۶.۷
	دکتری	۳	۱	۱	۱
	Total	۳۰۰	۹۹.۳	۱۰۰	۱۰۰

• تحلیل رگرسیون چندمتغیره مؤلفه‌های معماری بر کیفیت فضای میدان نقش جهان

تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد که مؤلفه‌های معماری و کالبدی به طور معناداری بر کیفیت فضای میدان نقش جهان تأثیرگذار هستند. نتایج بیانگر آن است که نورپردازی با ضریب بتای ۰,۳۸ و سطح معناداری کمتر از ۰,۰۰۱، بیشترین تأثیر مثبت را بر کیفیت فضا دارد و نقش کلیدی در بهبود تجربه کاربران ایفا می‌کند. دسترسی به فضا نیز با ضریب ۰,۳۱ و $p=0.002$ ، به عنوان عامل مهم دیگری در ارتقاء کیفیت فضا شناخته شد. تناسبات فضایی و حضور فضای سبز نیز تأثیر مثبت و معناداری داشتند که بر اهمیت طراحی انسانی محور و توجه به عناصر طبیعی در محیط شهری تأکید می‌کند. از سوی دیگر، آلودگی‌های صوتی و بصری با ضریب منفی -۰,۲۷ و $p=0.004$ ، به طور معناداری کیفیت تجربه فضایی را کاهش داده‌اند. کیفیت مصالح هرچند تأثیر مثبتی داشت، اما از نظر آماری معنادار نبود. در مجموع، این نتایج نشان می‌دهد که تمرکز بر بهبود نورپردازی، دسترسی، تناسبات فضایی، و فضای سبز به همراه مدیریت کاهش آلودگی‌های محیطی، کلیدهای ارتقاء کیفیت فضاهای شهری تاریخی انسان محور مانند میدان نقش جهان هستند.

• تحلیل شاخص‌های موثر بر حضور شهروندان

با توجه به سوالات پرسشنامه که با محوریت تحلیل شاخص‌های معماری عینی-کالبدی موثر بر کیفیت فضا در ارسن میدان نقش جهان طراحی شده است، خروجی داده‌ها در **جدول شماره ۸** ارائه می‌شود.

در این پژوهش، شاخص‌هایی مانند طراحی معماری، تناسب، کیفیت مصالح، دسترسی، نورپردازی، فضای سبز، رنگ جداره‌ها، تقارن و خوانایی فضا مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. با استفاده از داده‌های پرسشنامه‌ها جمع‌آوری شده از ۳۰۰ نفر، تحلیل‌های آماری مختلفی انجام شده است تا روابط بین این شاخص‌ها و تأثیر آنها بر تجربه و رضایت کاربران بررسی شود. **جدول شماره ۹** نتایج این تحلیل‌ها را به صورت خلاصه ارائه می‌دهد.

سیدمحمد رضا موسوی، محمد بهزادپور، میترا کلاتری، مهدی خاک زند

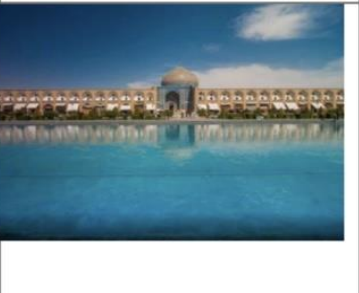
جدول شماره ۸) درصد فراوانی معیارها و شاخص‌ها طبق پرسشنامه های عمومی و تخصصی جهت حضور شهروندان در ارسن نقش جهان

شاخص های معماری مرتبط با موضوع	فراوانی	درصد
شکل بناها و فضای میدان	۱۲۱	۵۳,۷٪
امنیت و آسایش	۱۳۱	۵۸,۲٪
یادآوری تاریخ و فرهنگ گذشته ایران در میدان	۱۸۰	۸۰٪
رنگ جداره های بناها	۱۸۶	۸۲,۶٪
استفاده از مصالح سنتی و بومی شهر اصفهان	۱۶۲	۷۲٪
دسترسی و حرکت	۸۷	۳۸,۶٪
تناسبات و هندسه متناسب بدن و روحیه انسان (تناسبات فضا)	۹۸	۸۵٪
چینش درست و وجود تعداد مبلمان مورد نیاز انسان	۱۲۴	۴۳,۵٪
تاکید بر حس دعوت کنندگی به وسیله طراحی معماری	۱۵۳	۶۸٪
وجود نورپردازی مناسب در شب	۱۹۰	۸۴,۴٪
دیدن همشهریان و لذت بردن از حضور مردم	۱۸۹	۸۴٪
عظمت و بزرگی میدان	۱۷۵	۷۷,۷٪
وجود بازار، مسجد، میدان (چندین کاربری متنوع)	۱۹۶	۸۷,۱٪
عدم حضور وسایل نقلیه در میدان	۹۶	۴۲,۶٪
برپایی نماز و مراسم مذهبی و خاطره انگیز در میدان	۵۱	۲۲,۶٪
حوض آب وسیع در میدان	۶۹	۳۰,۶٪
تمیزی و نظافت میدان و بناهای موجود	۱۳۲	۵۸,۶٪
وجود عناصر تزئینی متنوع در دیوارها و بناها	۵۰	۸۳,۳٪
خوانایی فضا	۵۱	۸۵٪
حفظ تسلسل حرکتی	۳۰	۵۰٪
ترکیب مقیاس خرد و کلان	۳۸	۶۳,۳٪
تاکید بر حس دعوت کنندگی به وسیله عناصر کالبدی	۳۹	۸۵٪
حس کشف و جستجو در فضا	۳۶	۶۰٪
بدنه های نفوذ پذیر و خوانا	۳۵	۵۸,۳٪
تناب میان اجزا در ساختار فضایی میدان	۴۹	۸۱,۶٪
وجود تقارن و تناسب اجزای ارسن	۵۲	۸۶,۶٪
مشاهده آسمان بدون هیچ ساختمان بلند در اطراف میدان (خط آسمان)	۵۶	۹۳,۳٪

جدول شماره ۹) تحلیل شاخص ها طبق پرسشنامه ها در ارسن نقش جهان

ردیف	شاخص ها	روش تحلیل	نتیجه گیری و تحلیل	(Sig.) سطح معناداری	(r) ضریب همبستگی	(Mean) میانگین	(Std. Dev.) انحراف معیار	توضیحات
۱	طراحی معماری	تحلیل توصیفی	رضایت نسبی از طراحی معماری با میانگین ۳,۸ از ۵	۰,۰۰۱	-	۳,۸	۰,۶	بیشتر افراد رضایت دارند
۲	تناسب	تحلیل توصیفی، همبستگی	همبستگی مثبت با نورپردازی	۰,۰۰۱	۰,۶۵	۴,۲	۰,۵	تناسب ابعاد تأثیر زیادی دارد
۳	کیفیت مصالح	تحلیل توصیفی	کیفیت مصالح خوب، اما نیاز به بهبود	۰,۰۰۳	-	۳,۹	۰,۷	مصالح از نظر دوام مطلوب هستند
۴	دسترسی	همبستگی، تحلیل فاکتوری	دسترسی راحت به فضا، همبستگی مثبت با نورپردازی	۰,۰۰۵	۰,۷	۴,۳	۰,۶	دسترسی خوب موجب راحتی بیشتر کاربران می شود
۵	نورپردازی	تحلیل توصیفی، همبستگی	تأثیر مثبت نورپردازی بر رضایت کاربران	۰,۰۰۱	۰,۷۲	۴,۱	۰,۵	نورپردازی مهم ترین شاخص در رضایت کاربران است
۶	فضای سبز	تحلیل توصیفی، همبستگی	فضاهای سبز تأثیر مثبت بر راحتی و آرامش افراد دارند	۰,۰۰۲	۰,۶۵	۳,۷	۰,۶	فضای سبز در بهبود کیفیت فضا مؤثر است
۷	آلودگی صوتی و بصری	تحلیل توصیفی، همبستگی	وجود آلودگی صوتی و بصری باعث کاهش رضایت افراد می شود	۰,۰۰۱	-	۲,۹	۰,۸	آلودگی صوتی و بصری تأثیر منفی دارد
۸	رنگ جداره ها	تحلیل توصیفی	رنگ ها بر زیبایی و احساس راحتی تأثیر دارند	۰,۰۰۳	-	۴,۰	۰,۷	رنگ ها بهبوددهنده فضای داخلی هستند
۹	تقارن	تحلیل توصیفی، همبستگی	تقارن در طراحی باعث نظم و هماهنگی بیشتر فضا می شود	۰,۰۰۴	۰,۵	۴,۰	۰,۶	تقارن بر زیبایی شناسی تأثیر دارد
۱۰	خوانایی	تحلیل توصیفی، همبستگی	خوانایی فضا و مسیرهای حرکتی برای کاربران مهم است	۰,۰۰۲	۰,۶	۴,۲	۰,۵	خوانایی فضا از نظر طراحی بسیار مهم است

جدول شماره ۱۰) تبیین تصویری شاخص های عینی-کالبدی مؤثر بر کیفیت فضا در ارسن نقش جهان.

		
فرم بناها	وجود نورپردازی در شب	دسترسی و حرکت
		
وجود سنگ فرش و کف سازی مناسب	تزئینات به رنگ های، نیلی و فیروزه ای و کاشی کاری	حضور آسمان بدون هیچ ساختمان بلندی
		
حوض آب وسیع و متناسب با میدان	تقارن	عدم وجود اختلاف ارتفاع در کف مسیرها
		
عدم ورود ماشین در میدان	وجود حس سرزندگی در فضاها و حیات	ایمنی و امنیت
		
توجه به مقیاس انسانی	خوانایی محیط	رنگ جداره ها

تحلیل مؤلفه های معماری مؤثر بر کیفیت فضا در ارسن های شهری انسان محور (مطالعه موردی: ارسن نقش جهان اصفهان)

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که کیفیت فضایی میدان نقش جهان به‌طور قابل توجهی تحت تأثیر ویژگی‌های معماری و کالبدی آن است و می‌تواند به عنوان نمونه‌ای موفق از طراحی شهری در ایران و حتی جهان مطرح شود. در این بخش، نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها و مشاهدات میدانی، تحلیل و جمع‌بندی می‌شود. لذا رعایت موارد زیر در فضاهای انسان محور در طراحی و بازسازی ارسن‌های نوین تاثیرگذار خواهد بود.

۱- تأثیر مولفه‌های کالبدی بر کیفیت فضا

مولفه‌های مختلف کالبدی، همچون مقیاس فضا، تناسبات معماری، کیفیت مصالح و نورپردازی، تأثیر چشمگیری بر تجربه کاربران از میدان نقش جهان دارند. پاسخ‌دهندگان بیشتر به مقیاس انسانی فضا و تناسب‌های آن اشاره کرده‌اند که نشان‌دهنده طراحی موفق با ابعاد و تناسبات مناسب است. همچنین، استفاده از مصالح سنتی مانند سنگ، آجر و کاشی در ساختمان‌های پیرامون میدان هماهنگی بصری و حس هویت تاریخی قوی ایجاد کرده است.

۲- تأثیر اجتماعی فضا بر کیفیت زندگی شهری

میدان نقش جهان نه تنها به عنوان فضای گردشگری، بلکه به عنوان فضای اجتماعی و فرهنگی مهمی برای شهروندان عمل می‌کند. این فضا جایی برای گردهمایی، تعامل اجتماعی و گذران اوقات فراغت است و توانسته است نیازهای اجتماعی و ارتباطی شهروندان را به خوبی پاسخ دهد.

۳- احساس امنیت و راحتی در فضا

احساس امنیت و راحتی در میدان نقش جهان یکی از ویژگی‌های برجسته است. طراحی میدان به گونه‌ای است که در طول روز و شب امنیت و آرامش حفظ می‌شود، امری که به جذب بیشتر شهروندان و گردشگران کمک می‌کند و اعتبار میدان را در سطح ملی و بین‌المللی افزایش می‌دهد.

۴- نقاط ضعف و نیاز به بهبود

با وجود نقاط قوت، برخی کاستی‌ها نیز وجود دارد. کمبود امکانات رفاهی مانند سرویس‌های بهداشتی، نیمکت‌ها و سایبان‌ها و همچنین نیاز به بهبود وضعیت فضاهای سبز از جمله مواردی است که باید مورد توجه قرار گیرد تا کیفیت میدان در بلندمدت حفظ و ارتقاء یابد.

۵- نوآوری و چشم‌انداز آینده

علاوه بر مولفه‌های سنتی معماری، این پژوهش تأکید می‌کند که ادغام اصول طراحی کالبدی و معماری سنتی با فناوری‌های نوین می‌تواند کیفیت تجربه فضایی را به شکل چشمگیری بهبود بخشد. برای مثال، استفاده از سیستم‌های هوشمند نورپردازی تطبیقی که بر اساس شرایط محیطی و حضور کاربران، نور را به صورت دینامیک تنظیم می‌کند، می‌تواند ضمن حفظ اصالت تاریخی، امنیت و رضایت کاربران را افزایش دهد.

۶- توجه به مقیاس انسانی و تناسبات فضایی

طراحی ابعاد، ارتفاع جداره‌ها، مبلمان و مسیرها بر اساس تناسبات بدن انسان و روانشناسی ادراک فضا انجام شود. ایجاد فضاهایی با ارتفاع، عرض و عمق مناسب که حس دعوت‌کنندگی، آرامش و مقیاس‌پذیری را به کاربران منتقل کنند.

۷- استفاده از مصالح بومی و رنگ‌های زمینه‌گرا

بهره‌گیری از مصالح محلی مانند آجر، سنگ، کاشی‌کاری سنتی، چوب و متریال طبیعی که با اقلیم و فرهنگ منطقه سازگار باشند، انتخاب رنگ‌هایی مانند خاکی، نیلی، فیروزه‌ای، سفید و سایر رنگ‌های الهام‌گرفته از هویت بومی، که موجب انسجام بصری و افزایش حس مکان می‌شوند.

۸- نورپردازی شبانه هدفمند و زیبایی‌شناسانه

طراحی روشنایی فضا با تأکید بر افزایش امنیت و ارتقاء هویت شبانه‌ی پلازا و استفاده از نورهای گرم، کم‌مصرف، و تأکیدی برای عناصر تاریخی، درختان، آب‌نماها و مسیرها.

۹- طراحی فضای سبز یکپارچه با فضاهای باز

تلفیق فضای سبز با میدان مرکزی به گونه‌ای که تعادل میان فضای سخت و نرم حفظ شود و استفاده از درختان سایه‌دار، فضای نشیمن در لابه‌لای درختان، باغچه‌های کوچک و فضای گل‌کاری‌شده.

۱۰- ایجاد فضاهای چند عملکردی (چندکاره)

طراحی فضاهایی که همزمان قابلیت برگزاری مراسم فرهنگی، تجمع، پیاده‌روی، نشستن، و فعالیت‌های هنری و شهری را داشته باشند و پیش‌بینی کاربری‌هایی چون بازارچه، کافه‌های کوچک، کتاب‌فروشی یا فضای باز فرهنگی در اطراف پلازا.

۱۱- حذف یا کاهش تردد وسایل نقلیه موتوری

برجسته است و تعامل اجتماعی کاربران نشان می‌دهد میدان نقش جهان فراتر از یک میراث تاریخی، به یک پلازای شهری پویا و طبیعی تبدیل شده است.

با توجه به نتایج، شاخص‌های معماری کالبدی که دارای مقیاس‌پذیری، دسترسی‌پذیری، نورپردازی هدفمند، انسجام بصری و استفاده از مصالح بومی هستند، قابلیت بالایی در ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی شهری دارند. میدان نقش جهان با ویژگی‌های منحصر به فرد خود، الگوی الهام‌بخشی برای طراحی پلازاهای شهری معاصر است؛ به شرط آنکه طراحی این فضاها بر شناخت عمیق تجربه کاربران، زمینه تاریخی-فرهنگی و فناوری‌های نوین مبتنی باشد. تلفیق این عناصر می‌تواند مسیر توسعه فضاهای شهری با کیفیت و پایدار را در سایر شهرهای ایران و جهان هموار کند و به ایجاد فضاهایی تبدیل شود که همزمان اصالت تاریخی و نیازهای معاصر را پاسخ می‌دهند.

فهرست منابع:

- Nikokar, R. (2021). **Ta'sir-e tarahi-ye me'mari va kalbodi bar keyfiyat-e faza-haye omumi-ye shahr**. Majalle-ye Pazhuhesh-haye Shahr, 22(3), 45-65. (in persian)
- Ali-Asgari, M., & Safari, F. (2022). **Arziabi-ye ta'sir-e fazahaye sabz bar keyfiyat-e zisti-ye mohite-shahr**. Majalle-ye Barnameh Rizi-ye Shahr, 15(4), 90-107. (in persian)
- Ahmadi, Z., & Karimi, Sh. (2020). **Norpardazi va ta'sir-e an bar keyfiyat-e fazahaye shahr dar shab**. Majalle-ye Tarahi-ye Shahr-e Paydar, 18(1), 15-30. (in persian)
- Mousavi, H., & Rezapour, S. (2023). **Barrasi-ye ta'sir-e aloudgi-ye soti bar keyfiyat-e tajrobe-ye fazahaye omumi-ye shahr**. Majalle-ye Mohite Zist-e Shahr, 10(2), 102-120. (in persian)
- Taheri, A., & Hemmati, N. (2021). **Ta'sir-e tarahi-ye kalbodi meydan-haye tarikhi bar hoyat-e shahri va ta'amolat-e ejtemai**. Majalle-ye Memari va Faza, 30(2), 210-225. (in persian)
- Jafari, M., & Rajabpour, A. (2022). **Tahlil-e harkat-paziri va dastresi dar fazahaye omumi-ye shahr**. Majalle-ye Pazhuhesh-haye Hamal-o-Naql-e Shahr, 11(3), 75-89. (in persian)
- Abdullahian, M., & Yousefi, R. (2023). **Ta'sir-e tarahi-ye manzar-e shahri bar keyfiyat-e tajrobe-ye fazayi dar fazahaye omumi**. Majalle-ye Tarahi va Tose'e-ye Shahr, 21(4), 55-71. (in persian)
- Gholami, A., & Asadi, M. (2022). **Arziabi-ye fazahaye shahri va ta'sir-e an bar salamat-e**

سیدمحمد رضا موسوی، محمد بهزاد پور، میترا کلاتری، مهدی خاک زند

طراحی پلازاهای پیاده‌محور، همراه با دسترسی محدود و کنترل شده وسایل نقلیه اضطراری و به‌کارگیری سنگ‌فرش و کف‌سازی مناسب برای عبور ایمن و روان عابران پیاده.

۱۲. ایجاد خوانایی فضایی و مسیرهای حرکتی واضح استفاده از مبلمان شهری، تابلوهای راهنما، نشانه‌های بصری و طراحی مسیرهای حرکت با نظم فضایی بالا و پرهیز از پیچیدگی‌های گیج‌کننده در شبکه حرکتی و تأکید بر تسلسل فضایی.

۱۳. تأکید بر تقارن، توازن و نظم هندسی طراحی فضاهای شهری با استفاده از الگوهای سنتی هندسی، نظیر محورهای قرینه، ساختارهای شعاعی یا شبکه‌ای منظم، که موجب احساس آرامش و نظم ذهنی در کاربران می‌شود.

۱۴. تعامل با آسمان و حفظ خط آسمان طبیعی جلوگیری از ساخت بناهای بلندمرتبه در اطراف پلازاها برای حفظ ارتباط دیداری با آسمان و افق و طراحی بازشوها و پرسپکتیوایی به سمت آسمان که احساس گشودگی و نفس کشیدن را تقویت کند.

۱۵. تقویت حس اجتماع‌پذیری و حضور مردمی پیش‌بینی عناصر جذاب مانند آب‌نما، مبلمان اجتماعی، سکوی اجرای خیابانی، و المان‌های تعاملی برای تشویق به حضور و ماندگاری بیشتر افراد و طراحی فضاهایی برای نشستن جمعی، گفت‌وگو، و مشارکت اجتماعی فعال.

۱۶- ادغام فناوری‌های هوشمند در طراحی پلازا استفاده از سیستم‌های نورپردازی هوشمند که بر اساس حضور کاربران و شرایط محیطی تنظیم می‌شوند و به‌کارگیری نمایشگرهای دیجیتال برای ارائه اطلاعات فرهنگی، تاریخی و رویدادهای جاری در فضا.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که کیفیت فضای میدان نقش جهان از نظر کاربران به شدت تحت تأثیر شاخص‌های عینی-کالبدی معماری است. تحلیل داده‌های ۳۰۰ پرسش‌نامه نشان داد شاخص‌هایی مانند نورپردازی مناسب شبانه، طراحی هماهنگ با بافت تاریخی، رنگ جداره‌ها، تقارن، خوانایی فضا، حضور فضای سبز و دسترسی مطلوب بیشترین تأثیر را بر رضایت‌مندی کاربران دارند. در مقابل، آلودگی صوتی و بصری از عوامل کاهش‌دهنده کیفیت فضا هستند که مدیریت محیطی را ضروری می‌سازند. همچنین، نقش مؤثر عناصر تاریخی و فرهنگی در شکل‌گیری هویت فضایی میدان بسیار

- Fraser, M. (2005). **The Architecture of the Iranian City: The Case of Isfahan**. University of California Press.
- Whyte, W. H. (1980). **The Social Life of Small Urban Spaces**. Project for Public Spaces.
- Salingaros, N. A. (2004). **Principles of Urban Structure**. Techne Press.
- Hillier, B., & Hanson, J. (1984). **The Social Logic of Space**. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511597237
- Fraser, M. (2005). **The Architecture of the Iranian City: The Case of Isfahan**. University of California Press.
- Lynch, K. (1960). **The Image of the City**. MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/10893.001.0001
- Maslow, A. H. (1943). **A theory of human motivation**. Psychological Review, 50(4), 370-396.
- Portevi, P. (2008). *Pardidarshenasi-ye makan*. Farhangestan-e Honar Jomhuri Islami-ye Iran.
- Kyttä, M. (2020). **The role of urban design in enhancing social interaction and wellbeing**. Urban Design International, 25(1), 34-50.
- Mehta, V. (2015). **Evaluating public space and the social interaction within urban spaces**. Journal of Urban Design, 20(2), 157-179.
- van der Kooij, H., Sander, I. (2021). **The impact of spatial configuration on social interaction in urban spaces**. Urban Studies, 58(7), 1205-1223.
- de Lange, R., de Roo, G. (2022). **Urban spaces and social identity: The impact of public space design on social cohesion**. Journal of Urban Affairs, 44(4), 569-588.
- Talen, E. (2018). **New urbanism: The principles of new urbanism and their effect on urban design and social life**. Urban Design Quarterly, 45(3), 23-41.
- Gifford, R. (2020). **Environmental psychology and urban design: The impact on wellbeing**. Journal of Environmental Psychology, 74, 101-115.
- Moudon, A. V., & Lee, C. (2020). **Active living and urban design: The role of public spaces in health promotion**. Journal of Public Health, 62(5), 300-316.
- Zupan, M., Dajanko, M. (2021). **Urban space and public interaction: The role of design in social connectivity**. Journal of Social Science & Urban Studies, 50(2), 225-238.
- Calthorpe, P. (2021). **The sustainable city: The role of urban design in sustainability and social cohesion**. Sustainable Cities and Society, 55, 102-120.
- Loorbach, D., Avelino, F. (2021). **Urban transformation and sustainability: The role of design and social innovation**. Journal of Urban Innovation, 43(1), 84-98.
- ravaani-ye saknan. Majalle-ye Barnameh Rizi va Tarahi-ye Shahr, 19(2), 30-50. (in persian)
- Salehi, H., & Abasi, Sh. (2021). **Ta'sir-e siyasat-haye dastresi bar estefadeh az fazahaye omumi-ye shahr**. Majalle-ye Siyasat-gozari-ye Shahr, 16(1), 100-115. (in persian)
- Hosseini, S., & Ahmadi, F. (2020). **Tarahi-ye fazahaye omumi va ta'sir-e an bar hoyat-e farhangi va ejtemai-ye shahravandan**. Majalle-ye Jame'eh-shenasi-ye Shahr, 25(3), 72-85. (in persian)
- Karimi, Sh., & Norouzi, I. (2023). **Tahlil-e ta'sir-e aloudgi-haye bousari va fazahaye omumi-ye shahr bar razayat-mandi-ye shahravandan**. Majalle-ye Tahlil-e Fazahaye Shahr, 17(2), 18-30. (in persian)
- Rezaei, N., & Pourbazarg, M. (2021). **Barrasi-ye ta'sir-e fazahaye tejari va khadamat bar keyfiyat-e faza-ye shahri**. Majalle-ye Fazahaye Shahri va Eghtesadi, 14(4), 120-135. (in persian)
- Mousavi, Z., & Nikzad, M. (2022). **Ta'sir-e me'mari-ye paydar bar keyfiyat-e fazahaye shahri va razayat-mandi-ye shahravandan**. Majalle-ye Memari va Tose'e-ye Paydar, 20(1), 40-58. (in persian)
- Karimzadeh, F., & Jafari, M. (2023). **Tarahi-ye meydan-haye shahri va ertebat-e an ba kahesh-e t-rafic va afzayesh-e estefadeh az faza**. Majalle-ye Tarahi va Barnameh Rizi-ye Shahr, 22(3), 60-75. (in persian)
- Alizadeh Hassanabadi, Malika, Gharavi El-Khansari, Maryam, Kabir Saber, Mohammad Bagher, Jabbari Noghani, Mehdi. (2024) **New Patterns of Space Organization in Improving the Quality of Urban Architecture; A New Step Towards Urban Policy-Making (Case Study: Mashhad)**. Urban and Regional Policy Journal. (in persian)
- Abbasi, R., Shahcheraghi, A., & Habib, F. (2024). **Analytical Comparison: Challenges and Opportunities of Architectural Components Affecting Urban Branding in Yazd and Rasht**. Urban Economics and Planning, 5(2), 168-179. <https://doi.org/10.22034/uep.2024.461485.1501> (in persian)
- Khan-Mohammadi, F. (2023). **Comparative Approach to Urban Environmental Quality with Emphasis on Citizens' Mental Image of Tehran**. Urban Economics and Planning, 4(3), 56-71. <https://doi.org/10.22034/uep.2023.401366.1371> (in persian)
- Halbwachs, M. (1950). **The social morphology and other essays**. Translated by L. A. C. M. Boudier. University of California Press.
- Alexander, C. (1977). **A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction**. Oxford University Press.
- Carmona, M. (2010). **Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design**. Routledge.

